

Nr 42.

Ankom till riksdagens kansli den 9 mars 1934 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av Nya svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergens egendom å Spetsbergen jämte en i ämnet väckt motion.

(4:e avd.)

I en till riksdagen den 26 januari 1934 avlåten proposition, nr 81, har Kungl. Maj:t, under återopande av statsrådsprotokollet över handelsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen förklara, att riksdagen icke har något att erinra mot en försäljning av Nya svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergens egendom å Spetsbergen för en köpesumma av 1,000,000 norska kronor samt på de i föreliggande köpekontrakt i övrigt angivna villkor.

I anledning av förevarande proposition har herr C. I. Asplund i en inom första kammaren väckt motion, nr 295, hemställt, att riksdagen måtte *dels* förklara, att riksdagen fortfarande anser, att Nya svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergens egendom å Spetsbergen bör bevaras i svensk ägo; *dels* hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta undersöka, huruvida för arbetslösa gruvarbetare från de lappländska gruvfälten, de skånska kolgruvorna eller från bergslagen skulle kunna anordnas tillredningsarbeten för senare vid lämplig tidpunkt igångsatt gruvbrytning i Sveagruvan å Spetsbergen.

I fråga om de skäl, motionären anfört till stöd för sin framställning, får utskottet hänvisa till motionen.

Sedan genom geologiska undersökningar, utförda av svenska forskare, förekomsten av brytbara kolflötser på Spetsbergen blivit konstaterad, hade år 1910 försvars- och undersökningsarbeten utförts inom vissa områden, som därvid ockuperats för svensk räkning. Då ett år 1911 bildat aktiebolag, aktiebolaget Isfjorden—Belsund, å vilket de ockuperade områdena blivit överlåtna och vilket bolag ärligen utfört försvarsarbeten inom desamma, icke haft tillräckligt kapital för att påbörja rationell brytning av stenkolen, hade för detta ändamål år 1916 aktiebolaget Spetsbergens svenska kolfält blivit bildat med ett aktiekapital av 2,500,000 kronor.

Detta bolag, aktiebolaget Spetsbergens svenska kolfält, som sålunda

övertog fyndigheterna, ökade sedermera aktiekapitalet till 5,000,000 kronor.

Enligt medgivande av 1921 års riksdag verkställdes därefter en *statlig* aktieteckning på 2,000,000 kronor, varvid det *enskilda* aktiekapitalet nedsattes till 3,000,000 kronor. Som motiv för denna statens insats anförde 1921 års riksdag bland annat följande:

Av departementschefen har framhållits, att det finge betecknas som ett nationellt intresse av stor vikt, att ifrågavarande kollager — vilka vid nuvarande kolförbrukning skulle, därest de till fullo kunde utnyttjas, under århundraden framåt förslå till täckande av hela vårt lands kolbehov — allt fortfarande bibehölles i svensk ägo. Riksdagen delar den sålunda av departementschefen uttalade uppfattningen. Utredningen i ärendet synes också giva vid handen, att under nuvarande tryckta ekonomiska läge så icke kan ske utan att staten lämnar sitt understöd därtill. I motsatt fall torde det allvarligt kunna befaras, att vad som genom enskilda ansträngningar uti ifrågavarande hänseende redan åtgjorts skall gå om intet.

Av 1923 års riksdag medgavs sedermera ett lån till bolaget på 1,500,000 kronor, varefter 1928 års riksdag bemyndigade Kungl. Maj:t att för fortsatt bevarande av spetsbergstillgångarna i svensk ägo teckna aktier intill ett belopp av 450,000 kronor i ett för ändamålet nybildat bolag, Nya svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergen.

Sammanlagt belöper sig svenska statens insats i spetsbergsföretaget till cirka 4,100,000 kronor.

I en av *styrelsen för Nya svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergen* den 23 november 1933 gjord framställning om försäljning av bolagets egendom till Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S har styrelsen till en början anført följande:

Vid de tillfällen, då statsmakterna lämnat sitt stöd åt det av svenska intressenter igångsatta kolbrytningsföretaget på Spetsbergen, syntes det avgörande skälet hava varit vikten för landet att kunna förfoga över ifrågavarande fyndigheter. Betydelsen därav hade emellertid från skilda håll ifrågasatts, och röster hade tid efter annan höjts för avveckling av statens intressen i företaget. Även för dem, som vid en viss tidpunkt arbetat för statens ingripande, hade en sådan inställning icke varit främmande. Så hade t. ex. dåvarande chefen för handelsdepartementet till statsrådsprotokollet den 25 februari 1926 (proposition nr 195) anført, att, utom vissa omständigheter, vilka syntes honom tala för statens övertagande av företaget, det förtjänade framhållas, att staten genom övertagande av företaget finge möjlighet att välja en lämpligare tidpunkt än den dåvarande för affärens avveckling, därest det framdeles icke längre skulle anses önskvärt, att företaget stannade i statens ägo.

Styrelsen ansåge, att den nuvarande tidpunkten vore lämplig för en avveckling av affären, därest sådan skulle befinnas önskvärd. Styrelsen hade vid flera tillfällen under de gångna åren förhandlat med olika spekulanter om en utarrendering av Sveagruvan och även om försäljning av densamma, men dessa underhandlingar hade icke förrän nu lett till något resultat, som kunnat underställas statsmakternas prövning.

Ett återupptagande av stenkolsbrytningen på Spetsbergen för svensk räkning syntes icke kunna ifrågasättas nu eller inom en nära framtid. Genom elektrifieringsarbetena på de järnvägslinjer, där spetsbergskol i större utsträckning kommit till användning, hade betydelsen för Sveriges statsbanor av denna gruva såsom kolreserv i hög grad avtagit. Efter det utmålsförrättning hållits och denna vunnit laga kraft, nalkades tiden, då bolaget för bevarande av sina rättigheter vid Sveagruvan måste fullgöra vissa försvarsarbeten. Denna skyldighet inträdde sannolikt år 1940 och kostnaden för arbetena hade beräknats till minst 35,000 kronor, möjligen 50,000 kronor årligen. Medel till bestridande av dessa kostnader funnes icke, utan arbetenas utförande måste bli beroende av för ändamålet särskilt anvisade anslag.

Styrelsen har därefter uttalat, att de faktorer, som tidigare framhållits såsom stöd för bibehållande av äganderätten till dessa koltillgångar, uppenbarligen förlorat i betydelse och att styrelsen kommit till den uppfattningen, att övervägande skäl nu talade för en försäljning. Då den avtalade köpeskillingen syntes vara tillfredsställande, finge styrelsen därför hemställa, att departementschefen ville giva statens ombud vid en blivande bolagsstämma, där frågan om försäljning kunde komma att behandlas, i uppdrag att biträda beslut om försäljning av bolagets tillgångar på Spetsbergen och om godkännande av det föreliggande köpekontraktet.

Enligt ett i Oslo den 11 november 1933 upprättat *köpekontrakt*, vilket såsom bilaga fogats till statsrådsprotokollet, omfattar försäljningen all Nya svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergen tillhörig egendom å Spetsbergen av såväl fast som lös beskaffenhet i det skick, vari den nu befinner sig. Därjämte är köparen berättigad att av bolagets arkiv erhålla vad som kan vara till nytta för den framtida driften.

Av köpesumman, en miljon norska kronor, skola 200,000 kronor betalas vid köpebrevets utfärdande och resterande 800,000 kronor, för vilket belopp säkerhet skall utgöras av första in-teckning i den försålda egendomen, erläggas med 100,000 kronor årligen under 8 år. Den första av dessa avbetalningar skall erläggas ett år efter egendomens övertagande av köparen. Köparen äger dock rätt att när som helst inbetala ogulden del av köpesumman. Å den resterade delen av köpesumman skall gäldas 4 procent ränta.

Köpeavtalets giltighet är beroende av vederbörande statsmakters och bolagsstämmors godkännande. Vad säljaren angår, bör godkännandet hava skett före den 1 april 1934. Det norska bolaget skall senast inom en månad efter sådant godkännande hava inhämtat de norska statsmakternas godkännande av köpet och omedelbart därefter förelägga köpeavtalet sin bolagsstämma till godkännande. Föreligger icke avgörande i saken från de norska statsmakternas sida före stortingets avslutande år 1934, upphör avtalet att gälla.

Över den av bolagsstyrelsen gjorda framställningen hava järnvägsstyrelsen den 3, kommerskollegium den 8 och statskontoret den 13 januari 1934 avgivit infortrade utlåtanden.

Järnvägsstyrelsen har förklarat sig, med hänsyn till de intressen styrelsen har att bevaka, icke hava något att erinra mot den föreslagna försäljningen.

Kommerskollegium har ansett sig icke hava anledning att med hänsyn till det svenska näringslivets intressen göra någon erinran mot en försäljning.

Statskontoret har uttalat, att, då de skäl bolagets styrelse anfört för sitt ställningstagande synts ämbetsverket övertygande och, såvitt ämbetsverket kunde bedöma, den avtalade köpeskillingen under föreliggande omständigheter måste anses vara av beskaffenhet att kunna godtagas, ämbetsverket för sin del finge förorda den av styrelsen gjorda framställningen.

Departementschefen har för egen del i ärendet anfört följande:

»Med hänsyn till de i bolagsstyrelsens ifrågavarande skrivelse framhållna omständigheter finner jag, i likhet med de i ärendet hörda ämbetsverken, betänkligheter numera icke möta mot försäljning av bolagets egendom å Spetsbergen.

Mot det föreliggande köpeavtalet har jag icke någon erinran att framställa. Den avtalade köpeskillingen synes mig under förhandenvarande omständigheter kunna godtagas.»

Utskottet.

Det kan visserligen synas beklagligt, att, sedan ifrågavarande Spetsbergsfyndigheter med betydande såväl statliga som enskilda uppoffringar tagits i besittning för svensk räkning, desamma nu skola frånhändas landet. Trots allt vad som anförts om de stora möjligheterna för kolbrytning på Spetsbergen hava dock svårigheterna för en exploaterings praktiska genomförande visat sig synnerligen stora. Belysande härför är, att det holländska företag som tidigare drivit en omfattande gruvdrift på Spetsbergen numera försålt sina anläggningar till därvarande ryska företag.

Även för det svenska bolagets del hava erfarenheterna varit mycket ogynnsamma. Någon kolbrytning i Sveagruvan har ej ägt rum sedan vintern 1925, då driften på grund av inträffad brand måste inställas. Den tidpunkt börjar emellertid närma sig, då frågan om gruvdriftens återupptagande ånyo blir aktuell, om ej av annan anledning så på grund av nödvändigheten av inmutningsrättens hävdande enligt den för Svalbard gällande bergverksordningen. Ett dylikt återupptagande av gruvdriften synes med all sannolikhet förutsätta nya kapitalutlägg utöver de avsevärda investeringar, som redan från svensk sida gjorts i spetsbergsföretaget.

Största avseende måste enligt utskottets mening också fästas vid att kommerskollegium ej ansett sig hava anledning att med hänsyn till svenska näringslivets intressen göra någon erinran mot den föreslagna försäljningen. Någon erinran häremot har ej heller i övrigt framkommit från de i ärendet hörda myndigheterna.

Den erbjudna köpeskillingen kan visserligen ej anses hög, särskilt om i betraktande tages vad som under de gångna åren från svensk sida nedlagts för att göra Sveagruvan exploaterbar. Ensamt anläggningarnas

och inventariernas anskaffningsvärden uppgå till över 6 miljoner kronor. Med hänsyn till föreliggande förhållanden torde den dock få betraktas som godtagbar.

Vid den prövning utskottet ägnat ärendet har utskottet, med fäst avseende också vid vissa upplysningar som under hand införskaffats, ansett sig böra tillstyrka, att förevarande mellan vederbörande svenska och norska bolag upprättade köpekontrakt från svensk sida godkännes. Enligt vad utskottet inhämtat lär man hava att räkna med möjligheten av att det svenska Spetsbergsbolaget av norska myndigheterna påföres skatt för den realisationsvinst, som försäljningen av bolagets egendom till högre pris än tidigare inköpssumma kan anses innebära. Utskottet förväntar, att åtgärder vidtagas i syfte att, därest dylik beskattning befinnes böra ifrågakomma, kostnaderna härför ej drabba det svenska bolaget.

Vetenskapsakademien har i en till utskottet ställd framställning som ett önskemål framfört, att åt svenska vetenskapsmän kunde allt framgent tryggas tillgång till bostadsutrymme i någon av de byggnader, som nu skulle försälas. Utskottet förutsätter, att nämnda framställning kan genom Kungl. Maj:ts försorg vinna beaktande.

Med tillstyrkande alltså av Kungl. Maj:ts förevarande förslag och avstyrkande av den i ämnet väckta motionen hemställer utskottet,

att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition och med avslag å herr Asplunds motion I: 295, må förklara, att riksdagen icke har något att erinra mot en försäljning av Nya svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergens egendom å Spetsbergen för en köpesumma av 1,000,000 norska kronor samt på de i föreliggande köpekontrakt i övrigt angivna villkor.

Stockholm den 9 mars 1934.

På statsutskottets vägnar:

ANDERS ANDERSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Hamrin*, *Lindblad*, *Bergqvist*, *Kvarnzelius*, *Nilsson* i *Malmö*, *Bagge*, *Asplund*, friherre *Lagerfelt*, *Bergström*, *Nilsson* i *Fredriksfält* och *Tham*; samt

från andra kammaren: herrar *Anderson* i *Råstock*, *Holmgren*, *Törnkvist* i *Karlskrona*, *Persson* i *Fritorp*, *Eriksson* i *Stockholm*, *Svensson* i *Grönvik*, *Andersson* i *Prästbol*, *Norsell*, *Skoglund*, *Olofsson* i *Digernäs*, *Norling* och *Svedberg*.

Reservation

av herrar *Hamrin, Lindblad, Bergqvist, Nilsson* i Malmö, *Asplund, Bergström, Anderson* i Råstock, *Holmgren, Eriksson* i Stockholm, *Andersson* i Prästbol och *Norsell*, vilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»Att ifrågavarande för svensk räkning ockuperade stenkollstillgångar på Spetsbergen tryggas åt landet måste enligt utskottets mening alltjämt framstå som ett betydelsefullt nationellt intresse. Erinras må, att dessa förråd på en av de för landets industriella utveckling och framtida försörjning viktigaste råvarorna äro av en för svenska förhållanden enastående mäktighet; enligt verkställda uppskattningar uppgå de till inemot en miljard ton, en kvantitet motsvarande Sveriges kolförbrukning för århundraden framåt.

Spetsbergskolen hava erkänts vara av hög kvalitet och i bränslevärde ungefärligen jämförliga med de bättre engelska kolsorterna. Brytningsförhållandena äro tekniskt sett ovanligt goda. Bortsett från den begränsade skeppningssäsongen hava bränsletillgångarna på Spetsbergen ett ur svensk synpunkt fördelaktigt geografiskt läge, särskilt om hänsyn tages till importmöjligheterna över Narvik, mellan vilken plats och Sveagruvan avståndet är ungefärligen detsamma som mellan Englands ostkust och svensk västkusthamn.

Den nuvarande lågkonjunkturen med därav följande abnormt nedpresade kolpris är visserligen ogynnsam för Spetsbergsfyndigheternas exploatering, men såväl från norsk som rysk sida bedrives dock för närvarande kolbrytning på Spetsbergen. Enligt en tillgänglig styrelseberättelse för driftsåret 1 juli 1932—30 juni 1933 har det norska bolaget under nämnda tid med en arbetsstyrka av 442 man brutit 275,000 ton spetsbergskol, som i sin helhet skeppats under fjolåret och haft en god avsättning. Det behöves endast en måttlig stegring i priset på stenkoll för att en svensk gruvdrift på Spetsbergen kan förutsättas bliva lönande. I detta avseende må hänvisas till de utredningar, som lågo till grund för 1926 års proposition i ämnet, och vilka utvisade, att enligt då framlagda utförliga kalkyler, grundade på antagande av en så hög arbetslön som över 20 kronor per skift och en så hög fraktkostnad Spetsbergen—Göteborg som 7 kronor 75 öre per ton, spetsbergskol från Sveagruvan skulle kunna levereras fritt Göteborg till ett pris av omkring 20 kronor per ton.¹

¹ Dagsnoteringen å engelska ostkustkol fritt Göteborg är cirka 18 kronor per ton, varav inemot 4 kronor utgör sjöfrakt. De svenska spetsbergskolen anses hava ett försäljningsvärde, med högst 10 % understigande de engelska ostkustkolens.

Avgörande vid statsmakternas tidigare beslut i frågan hava emellertid ej främst varit utsikterna till en vinstgivande fortlöpande koldrift vid Spetsbergen utan fastmer tanken på att i ett framtida kritiskt läge på kolmarknaden hava tillgång till en bränslereserv. Härutinnan må bringas i erinran 1923 års riksdags uttalanden om de stora uppoffringar, som från olika länders sida gjorts för att säkerställa det framtida behovet av bränsle, varom bland annat vittnade konkurrensen om världens oljekällor; vissa monopol- och förtrustningssträvanden på bränsleområdet förtjänade också uppmärksammas. Ett nuvarande i viss mån omkastat dagsläge bör ej få undanskymma möjligheten till att dessa uttalanden ånyo kunna få sin aktualitet.

Det kapital, som under årens lopp investerats vid Sveagruvan, uppgår till inemot ett tiotal miljoner kronor, varav statens insats överstiger 4,000,000 kronor. I jämförelse härmed te sig de nödvändiga utläggerna för fyndigheternas fortsatta bevarande i svensk ägo jämförelsevis måttliga. För tiden intill 1940 synas dessa kunna begränsas till omkring 10,000 kronor per år. Enligt den för Svalbard gällande bergverksordning kan visst ytterligare vilostånd då beviljas, om opåräknade väsentliga svårigheter visat sig föreligga för gruvdriftens återupptagande. Det svenska spetsbergsbolagets styrelse har emellertid utgått ifrån att skyldighet att företaga försvarsarbeten sannolikt skulle inträda den 1 oktober 1940 samt att kostnaden för dessa arbeten måste uppskattas till minst 35,000 kronor, möjligen 50,000 kronor årligen. Skulle man då önska ånyo igångsätta gruvdriften, bör man, enligt vad utskottet inhämtat, dessutom räkna med ett kapitalutlägg på omkring 100,000—500,000 kronor, beroende på om brytningen i den nuvarande gruvan kan återupptagas eller om med hänsyn till den inträffade branden brytningen måste förläggas till annan plats intill nuvarande gruvan.

Såsom av det sagda framgår, är den tidpunkt, då man ånyo måste överväga, huruvida gruvdriften skall återupptagas eller inmutningsrätten åtminstone genom försvarsarbeten vidmakthållas, jämförelsevis avlägsen, och för tiden framemot 1940, måhända ännu något längre, skulle, så vitt nu kan förutses, bolagets nuvarande kontanta tillgångar förslå för nödiga utgifters bestridande.

Med hänsyn till nu anförda förhållanden måste utskottet för sin del finna beklagligt, om de svenska stenkolsfyndigheterna på Spetsbergen skulle frångävas landet, sedan de nu med stora såväl enskilda som statliga uppoffringar tagits i besittning för svensk räkning.

Framhållas må, att även tidigare utsikter funnits till fyndigheternas försäljning till utlandet. Då de år 1928 överlätos på ett nytt bolag med svenska staten som ensam intressent, var emellertid huvudsyftet, att de för framtiden skulle bevaras åt Sverige.

Vid den prövning utskottet ägnat ärendet har utskottet alltså kommit

till den uppfattningen, att det framlagda förslaget ej bör av riksdagen godtagas.

Med de synpunkter, som sålunda lagts på frågan, har utskottet saknat anledning närmare ingå på ett bedömande av den erbjudna köpesummans skälighet. Omnämnas må dock, att alldeles bortsett från själva fyndigheterna de vid Sveagruvan befintliga anläggningarna och inventarierna haft ett anskaffningsvärde av cirka 6 miljoner kronor, d. v. s. ett belopp mångfaldigt överstigande den nu erbjudna köpeskillingen 1,000,000 norska kronor.¹ Vid uppskattningen av dessa anläggningars nuvärde måste visserligen hänsyn tagas till de åren 1925 och 1926 vid Sveagruvan inträffade eldsvådorna. Beträffande dessas inverkan på de fortsatta exploateringsmöjligheterna lämnas i propositionen ingen närmare utredning. Utskottet vill dock hänvisa till kommerskollegii tidigare i samband med 1928 års proposition gjorda uttalande, att de inträffade eldsvådorna, om frågan ses på lång sikt, icke kunna anses öva något större inflytande på betydelsen av stenkolstillgångarnas bevarande i svensk ägo. I avseende å de lämnade garantierna för köpeskillingens gäldande vill utskottet framhålla, att allenast en femtedel eller 200,000 kronor skulle erläggas i samband med överlåtelsen, medan utbekommandet av återstående 800,000 kronor bliver beroende av det norska bolagets förmåga att fullgöra de stipulerade framtida avbetalningarna.

Utskottets sålunda uttalade mening ansluter sig i stort sett till de synpunkter motionären framfört i sin motion. Vid riksdagens ståndpunkttagande i frågan bör avseende tvivelsutan också fästas vid vad motionären anför om de möjligheter till ökad försörjning för svenska arbetare, som kunna erbjudas genom upptagande framdeles av gruvdrift på Spetsbergen. Att riksdagen nu skulle hos Kungl. Maj:t göra särskild framställning om utredning av denna angelägenhet kan utskottet dock ej tillstyrka.

Under åberopande av vad utskottet härovan anför följande utskottet hemställa,

- 1) att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 81 ej må av riksdagen bifallas;
- 2) att herr Asplunds i ämnet väckta motion I: 295 må anses besvarad med vad utskottet sålunda anför och hemställt.»

¹ 100 norska kronor = 97—98 svenska kronor.